

ВИМОГИ ГПК УКРАЇНИ, ПОРУШЕННЯ ЯКИХ СТАЛО ПІДСТАВОЮ ДЛЯ СКАСУВАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Січень 2025

Постанова СхАГС від 18.12.2024 у справі №922/2101/24
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/124068396>

Згідно з пунктом 13 постанови Верховного Суду від 08.05.2018 у справі №924/709/17 зменшення розміру заявлених до стягнення штрафних санкцій є правом суду, а за відсутності переліку таких виняткових обставин господарський суд, оцінивши надані сторонами докази та обставини справи у їх сукупності, вирішує питання про наявність або відсутність у кожному конкретному випадку обставин, за яких можливе зменшення пені та штрафу та розмір, до якого підлягає зменшенню. При цьому, відсутність чи невисокий розмір збитків може бути підставою для зменшення судом розміру неустойки, що стягується з боржника.

Вирішуючи питання про зменшення розміру пені та штрафу, які підлягають стягненню зі сторони, що порушила зобов'язання, суд повинен з'ясувати наявність значного перевищення розміру неустойки перед розміром збитків, а також об'єктивно оцінити, чи є цей випадок винятковим, виходячи з інтересів сторін, які заслуговують на увагу, ступеня виконання зобов'язань, причин нена належного виконання або невиконання зобов'язання, незначності прострочення виконання зобов'язання, невідповідності розміру пені наслідкам порушення, негайного добровільного усунення винною стороною порушення та його наслідків (аналогічна правова позиція викладена у постанові Верховного Суду від 12.02.2020 у справі №924/414/19).

Таким чином, законом надано право суду зменшити неустойку, яка є надмірною порівняно з наслідками порушення грошового зобов'язання, що спрямовано на встановлення балансу між мірою відповідальності і дійсного (а не можливого) збитку, що завданий правопорушенням, а також проти зловживання правом.

У постанові від 23.03.2021 у справі №921/580/19 Верховний Суд вказав, що зменшення розміру заявленої до стягнення неустойки є правом суду, і за відсутності в законі переліку обставин, які мають істотне значення, господарський суд, оцінивши надані сторонами докази та обставини справи у їх сукупності, на власний розсуд вирішує питання про наявність або відсутність у кожному конкретному випадку обставин, за яких можливе зменшення неустойки.

При цьому, виходячи з принципів добросовісності, розумності, справедливості та пропорційності, суд, в тому числі і з власної ініціативи, може зменшити розмір неустойки до її розумного розміру (відповідна правова позиція викладена у постанові Верховного Суду від 30.03.2021 у справі 902/538/18).

В постанові від 16.03.2021 у справі №922/266/20 Верховний Суд зазначає, що для того, щоб неустойка не набула ознак каральної санкції, діє правило частини 3 статті 551 Цивільного кодексу України про те, що суд вправі зменшити розмір неустойки, якщо він є завеликим порівняно зі збитками, які розумно можна було би передбачити.

Якщо відповідальність боржника перед кредитором за неналежне виконання обов'язку щодо своєчасного розрахунку не обмежена жодними межами, а залежить виключно від встановлених договором процентів (штрафу, пені, річних відсотків), то за певних обставин обсяг відповідальності може бути нерозумним з огляду на його непропорційність наслідкам правопорушення. Він може бути несправедливим щодо боржника, а також щодо третіх осіб, оскільки майновий тягар відповідних виплат може унеможливити виконання боржником певних зобов'язань, зокрема з виплати заробітної плати своїм працівникам та іншим кредиторам, тобто цей тягар може бути не виправдано обтяжливим чи навіть непосильним. У таких випадках невизнання за судом права на зменшення розміру відповідальності може призвести до явно нерозумних і несправедливих наслідків.

Тобто має бути дотриманий розумний баланс між інтересами боржника та кредитора (відповідна правова позиція викладена у постанові Великої Палати Верховного Суду від 18.03.2020 у справі №902/417/18, постанові Верховного Суду від 24.02.2021 у справі №924/633/20).

Застосування штрафних санкцій у вигляду пені спрямовано перш за все на покарання за допущене правопорушення.

Пеня є лише санкцією за невиконання грошового зобов'язання, а не основним боргом, а тому збільшувати на цих платежах свої доходи позивач не може.

За висновком суду, у випадку зменшення розміру пені позивач не несе значного негативного наслідку в своєму фінансовому стані, протилежного останнім і не доводиться належними доказами, в той час як відповідачем доведено належними та допустимими доказами факт скрутного матеріального становища.

В такому випадку стягнення штрафних санкцій з відповідача не виконує своєї основної мети, а саме стимулювання боржника до виконання основного грошового зобов'язання.

Враховуючи фактичні обставини справи, приймаючи до уваги інтереси обох сторін, приймаючи до уваги відсутність доказів, які б свідчили про погіршення фінансового стану, ускладнення в господарській діяльності чи завдання позивачу збитків саме в результаті порушення відповідачем умов договору, з огляду на приписи статей 253, 509, 525, 526, 549, 551, 610, 611, 627, 629 Цивільного кодексу України та статей 231-233 Господарського кодексу України, спираючись на принципи справедливості та розумності, судова колегія вважає за можливе зменшити суму штрафних санкцій на 90%.

Постанова СхАГС від 08.01.2025 у справі №922/4095/24
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/124272771>

В даному випадку позовна вимога про звільнення та повернення нежитлових приміщень є однією немайновою вимогою, оскільки остання спрямована на захист одного порушеного права позивача (права власності або права розпорядження майном), базується на єдиній правовій підставі, має один об'єкт і нерозривний характер.

У контексті зазначеної позовної вимоги позивачем застосований спосіб захисту, який є єдиним та неподільним. Зобов'язання звільнити та повернути приміщення впливають із припинення орендних відносин і їх реалізація передбачена договором та нормами цивільного і господарського права.

Вимога звільнити приміщення передбачає фізичне припинення користування приміщенням відповідачем, в той час як вимога повернути приміщення означає юридичне та фактичне передання майна власнику. Ці дії, беручи до уваги вимогу щодо розірвання орендних правовідносин, є нерозривними і слугують реалізації єдиного результату - відновлення права власника (позивача) на повне розпорядження своїм майном.

Беручи до уваги наведене, місцевий господарський суд дійшов хибного висновку як про сплату позивачем судового збору у меншому розмірі, аніж визначеному законом, так і про незазначення попереднього розрахунку очікуваних судових витрат.

Відповідно до Господарського процесуального кодексу України, зокрема статті 164 ГПК України, до позовної заяви позивач зобов'язаний додати всі наявні в нього докази, які підтверджують обставини, на яких ґрунтуються його вимоги. У тому числі, якщо подача претензій передбачена договором або законодавством, позивач повинен надати відповідні докази направлення таких претензій відповідачу.

Однак у розумінні положень ГПК України, обов'язок направлення претензій залежить від вимог законодавства або умов договору між сторонами.

Відповідно до принципів господарського судочинства, суд має досліджувати докази та обставини справи під час розгляду справи по суті, а не на етапі вирішення питання про прийняття позовної заяви, тому відсутність доказів направлення претензій на етапі подання позовної заяви не може автоматично призводити до повернення заяви.

Постанова СхАГС від 17.12.2024 у справі №922/2003/24
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/124017749>

Факт порушення конкретного зобов'язання, яке передбачене договором між сторонами, як підстава для нарахування штрафних санкцій підлягає доказуванню позивачем та дослідженню судом за правилами, встановленими ГПК України. Так, у межах вимоги про стягнення штрафних санкцій доказуванню підлягають обставини невиконання чи неналежного виконання відповідачем своїх зобов'язань за договором.

Верховний Суд у постанові від 06.04.2021 у справі №910/821/20 зазначив, що пеня застосовується в разі прострочення виконання майнових зобов'язань, втім її розмір визначається законом або договором у відсотковому відношенні до суми невиконаного зобов'язання або частини цього зобов'язання, а значить база нарахування повинна мати грошову оцінку.

Кожна особа відповідно до конкретних обставин має орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо настання конкретних правових наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права.

Верховний Суд неодноразово наголошував, що результат тлумачення приватно - правових норм, тобто діяльності зі з'ясування їхнього змісту (сенсу), має бути розумним (пункт 42 постанови Великої Палати Верховного Суду від 08 лютого 2022 року у справі №209/3085/20). Тлумачення законодавства судам слід здійснювати системно, враховувати правову природу спірних відносин, загальну спрямованість законодавства та права України в цілому, а результат тлумачення законодавства має бути розумним та справедливим (пункт 6 статті 3 ЦК України).

Позивач, звертаючись до суду з позовом, самостійно визначає у позовній заяві, яке його право чи охоронюваний законом інтерес порушено особою, до якої пред'явлено позов, та зазначає, які саме дії необхідно вчинити суду для відновлення порушеного права.

Тобто, позивач вільно, на власний розсуд, обирає спосіб здійснення свого диспозитивного права шляхом звернення з позовом із визначеними ним вимогами до особи, винної, на його думку, в порушенні його майнових прав.

Розрахунок сум, що стягуються чи оспорюються, зазначається позивачем у позовній заяві відповідно до статті 162 ГПК України, є складовою позовних вимог про стягнення штрафних санкцій та підлягає доведенню і дослідженню.

Отже, попри обов'язок суду вирішити наявний між сторонами спір з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів відповідних осіб, предмет та підстави позову визначаються та можуть в установленому порядку змінюватися тільки позивачем, тоді як суд позбавлений права на відповідну процесуальну ініціативу (подібні висновки, викладені в постановках Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 18 березня 2019 року у справі №908/1165/17, від 06 листопада 2019 року у справі № 909/51/19, від 25 березня 2020 року у справі №5023/1123/12, від 16 вересня 2021 року у справі №922/3059/16).

Позивач в якості підстави застосування пені за договорами посилається на не виконання відповідачем умов договору “у зв'язку з порушенням строків виконання зобов'язань, яке виразилося в не поставці товару належної якості”.

Отже, апеляційний господарський суд вважає слушними доводи відповідача про те, що за наявними у справі матеріалами місцевий господарський суд не мав об'єктивної можливості встановити дані ні про період нарахування пені, ні про вид штрафних санкцій, які нараховані; ні про вартість партії товару, від якої здійснювався розрахунок. При цьому, матеріали справи не містять розрахунку сум, що стягуються, як того вимагають положення статті 162 ГПК України.

Суд першої інстанції обмежився лише посиланням на пункт договору та констатацією загального розміру штрафних санкцій, без перевірки правильності та підстав їх нарахування.

Постанова СхАГС від 04.12.2024 у справі №922/1864/24
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/123495339>

Предметом регулювання глави 83 ЦК України є відносини, що виникають у зв'язку з безпідставним отриманням чи збереженням майна і не врегульовані спеціальними інститутами цивільного права (подібні висновки Великої Палати Верховного Суду викладені у постановках від 20.11.2018 у справі №922/3412/17 (провадження №12-182гс18) та від 13.02.2019 у справі №320/5877/17 (провадження №14-32цс19)).

Для виникнення зобов'язання з безпідставного збагачення необхідна наявність наступних умов: 1) збільшення майна в однієї особи (вона набуває нові цінності, збільшує кількість та вартість належного їй майна або звертає майно, яке неминуче мало б вибути із її володіння); 2) втрата майна іншою особою, тобто збільшення або збереження майна в особі є наслідком втрати або недоотримання цього майна іншою особою; 3) причинний зв'язок між збільшенням майна в однієї особи і відповідною втратою майна іншою особою; 4) відсутність достатньої правової підстави для збільшення майна в однієї особи за рахунок іншої особи, тобто обов'язковою умовою є збільшення майна однієї сторони (набувачем), з одночасним зменшенням його в іншій стороні (потерпілого), а також відсутність правової підстави (юридичного факту) для збагачення (відповідний висновок викладено у постановках Верховного Суду від 01.06.2021 у справі №916/2478/20, від 04.05.2022 у справі №903/359/21, від 05.10.2022 у справі №904/4046/20).

Під відсутністю правової підстави розуміється такий перехід майна від однієї особи до іншої, який або не ґрунтується на прямій вказівці закону, або суперечить меті правовідносин і їх юридичному змісту. Тобто відсутність правової підстави означає, що набувач збагатився за рахунок потерпілого поза підставою, передбаченою законом, іншими правовими актами чи правочином (постанови Верховного Суду від 06.02.2020 у справі №910/13271/18, від 23.01.2020 у справі №910/3395/19, від 23.04.2019 у справі №918/47/18, від 01.04.2019 у справі №904/2444/18, від 16.09.2022 у справі №913/703/20).

З урахуванням того, що позивачем заявлено вимогу про стягнення з відповідача коштів відповідно до статті 1212 ЦК України, у даній справі підлягали встановленню підстави набуття відповідачем таких коштів, тобто в порядку виконання договірної зобов'язання або за відсутності правової підстави, оскільки договірний характер правовідносин, за відсутності їх припинення (розірвання тощо) виключає можливість застосування до них положень статті 1212 ЦК України.

Договір про надання послуг має передбачати такі умови: 1) предмет - опис послуги, яка надається; 2) плата (розмір, строки оплати, порядок оплати) - якщо договір є оплатним; 3) термін дії договору; 4) виконання договору особисто виконавцем або можливість передачі цього обов'язку третій особі; 5) відповідальність сторін у разі невиконання або неналежного виконання договору; 6) умови дострокового розірвання договору (в тому числі, шляхом односторонньої відмови однієї із сторін); 7) порядок прийняття послуг.

Матеріали справи не містять укладеного між ТОВ та ФОП у письмовій формі договору про надання послуг.

Не підтверджуються також і обставини укладення між сторонами відповідного договору й у спрощений спосіб шляхом обміну листами, телеграмами тощо.

Так, зі змісту наданих сторонами платіжних інструкцій не можна прийти до висновку про досягнення між ними згоди щодо істотних умов договору про надання послуг.

Матеріали справи не містять доказів замовлення позивачем у відповідача послуг, зазначених у рахунках-фактурах (комплекс послуг з налаштування SEO-оптимізації сайту); не дають можливість з'ясувати предмет договору, оскільки відсутня деталізація, які саме послуги, якої якості та обсягу входять до зазначеного “комплексу послуг”; погодження сторонами вартості таких послуг, строку їх надання, порядку прийняття та здійснення оплати; узгодження умов щодо виконання договору особисто виконавцем або можливість передачі цього обов'язку третій особі, тощо.

Виставлення на оплату рахунку само по собі не може ототожнюватися з укладанням договору, оскільки складання та надання рахунку має здійснюватися на виконання досягнутих між сторонами домовленостей (вчинення правочину) та не може замінювати, навіть у випадку його оплати. Надані відповідачем рахунки-фактури не містять відомостей ані про підставу їх складання, ані про строк, протягом якого вони мають бути оплачені чи строк надання послуг.

Відповідачем не надано жодних доказів надсилання/вручення позивачу саме наданих відповідачем до відзиву на позов рахунків, і що такі рахунки могли бути “сформовані” вже після подання позову.

Відповідачем не надано доказів того, що ним був здійснений “комплекс послуг з налаштування SEO – оптимізації сайту у жовтні-листопаді 2023 року”, а відповідні послуги були прийняті позивачем.

Відповідачем також не доведена належність до предмету спору інших наданих ним до відзиву на позов документів.

Враховуючи викладене, відповідачем не доведено факту укладення договору про надання послуг (зокрема, у спрощений спосіб), а тому у позивача не виникло відповідного господарського зобов'язання щодо сплати грошових коштів.

Таким чином, колегія суддів доходить до висновку про обґрунтованість позовних вимог та наявність правових підстав для стягнення з відповідача відповідно до положень ст. 1212 ЦК України безпідставно отриманих коштів.

Постанова СхАГС від 19.12.2024 у справі №922/2349/24
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/124037592>

Правовідносинами, що є предметом спору у даній справі, є зобов'язання відповідача зі сплати орендної плати комунального майна.

До даних правовідносин слід застосовувати акти цивільного законодавства, які були чинними станом на момент виникнення таких правовідносин, тобто підлягають застосуванню норми Постанови № 634 в редакції, що діяла станом на момент виникнення у відповідача обов'язку зі сплати орендної плати за відповідний період.

Відповідно до підпункту 2 пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України №634 від 27.05.2022 (в редакції чинній станом на час прийняття постанови) на період воєнного стану, але у будь-якому разі не довше ніж до 30 вересня 2022 р., за договорами оренди державного майна, чинними станом на 24 лютого 2022 р. або укладеними після цієї дати за результатами аукціонів, що відбулися 24 лютого 2022 р. або раніше, звільняються від орендної плати орендарі, які використовують майно, розміщене на територіях Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Запорізької, Миколаївської областей і м. Києва (крім адміністративно-територіальних одиниць на визначених територіях).

Таким чином, Постанова № 634 у редакції, що діяла до набрання чинності Постановою № 512, не містила будь-яких підстав для звільнення орендарів від сплати орендної плати за договорами оренди комунального майна.

Відтак, починаючи з 01.01.2024, аналогічно, як і до набрання чинності Постановою № 512, відповідач не підпадає під будь-які підстави для звільнення від виконання зобов'язання зі сплати орендної плати за договором оренди комунального майна.

За таких обставин, є помилковим висновок місцевого господарського суду, що положення постанов Кабінету Міністрів України № 512 від 07.05.2024 та №634 від 27.05.2022 щодо спірних правовідносин слід застосовувати не лише щодо орендарів державного майна, а й до орендарів комунального майна, та необхідно вважати, що орендарів державного або комунального майна, яке розташоване, зокрема, на території, зокрема, м. Харкова, звільнено від орендної плати на період воєнного стану, але в будь-якому разі не довше ніж до 30 вересня 2022 року, а починаючи з 01.10.2022, плата за відповідними договорами оренди має становити 50% розміру орендної плати, встановленої цим договором на період воєнного стану і протягом трьох місяців після його припинення чи скасування.

Однією із функцій неустойки є компенсаторна функція (постанова Великої Палати Верховного Суду від 16.10.2019 у справі № 303/2408/16-ц).

Разом з цим, наявність у кредитора можливості стягувати із споживача надмірні грошові суми як неустойку змінює її дійсне правове призначення. Неустойка має на меті, насамперед, стимулювати боржника до виконання основного грошового зобов'язання та не може становити непомірний тягар для споживача і бути джерелом отримання невинуватених додаткових прибутків для кредитора (така правова позиція викладена в рішенні Конституційного Суду України від 11.07.2013 № 7-рп/2013 та послідовно у низці постанов Верховного Суду).

Принцип справедливості, добросовісності і розумності є проявом категорій справедливості, добросовісності і розумності як суті права загалом. Принцип добросовісності є одним із засобів утримання сторін від зловживання своїми правами. Основне призначення цього принципу вбачається в наданні суддям більше можливостей з'ясувати в повному обсязі фактичні обставини справи і, насамкінець, встановити об'єктивну істину. Загалом зміст цих принципів (справедливості, добросовісності і розумності) полягає в тому, що тексти законів, правочинів та їх застосування суб'єктами цивільних правовідносин мають бути належними і справедливими та відповідати загальновизнаним нормам обороту та нормам закону (правова позиція, викладена у постанові об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 06.12.2019 у справі № 910/353/19).

Зменшення розміру неустойки є правом суду та залежить виключно від встановлених судом конкретних обставин кожної справи за наслідками правової оцінки спірних правовідносин та поданих сторонами доказів, на які вони посилаються як на підставу своїх вимог або заперечень. Так, за відсутності в законі як переліку виняткових обставин, так і врегульованого розміру (відсоткове співвідношення) можливого зменшення штрафних санкцій, господарський суд, оцінивши надані сторонами докази та обставини справи, враховуючи загальні засади цивільного законодавства, передбачені статтею 3 ЦК України (справедливість, добросовісність, розумність) та з дотриманням правил статей 86, 210 ГПК України на власний розсуд та за внутрішнім переконанням вирішує питання про наявність або відсутність у кожному конкретному випадку обставин, за яких можливе таке зменшення та конкретний розмір зменшення неустойки.

Питання щодо зменшення розміру штрафних санкцій суд вирішує відповідно до статей 86, 210 ГПК України за наслідками аналізу, оцінки та дослідження конкретних обставин справи з огляду на фактично-доказову базу; на встановлені судом фактичні обставини, що формують зміст правовідносин; умови конкретних правовідносин; наявність/відсутність наданих сторонами доказів, тобто у сукупності з'ясованих ним обставин, що свідчать про наявність/відсутність підстав для вчинення зазначеної дії.

Чинним законодавством не врегульований розмір (відсоткове співвідношення) можливого зменшення розміру штрафних санкцій. Відповідно, таке питання вирішується господарським судом згідно із статтею 86 ГПК України, тобто за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів (правові висновки Верховного Суду у постановках від 05.03.2019 у справі № 923/536/18, від 10.04.2019 у справі № 905/1005/18, від 06.09.2019 у справі № 914/2252/18, від 14.07.2021 у справі № 916/878/20 та ін.).

При вирішенні питання про зменшення пені суд бере до уваги також співвідношення розміру заборгованості боржника та розміру пені. Такий підхід є усталеним в судовій практиці (постанови Великої Палати Верховного Суду від 18.03.2020 у справі № 902/417/18 та Верховного Суду від 23.09.2019 у справі №920/1013/18, від 26.03.2020 у справі № 904/2847/19).

Індивідуальний характер підстав, якими у конкретних правовідносинах обумовлюється зменшення судом розміру неустойки (що підлягає стягненню за порушення зобов'язання), а також дискреційний характер визначення судом розміру, до якого суд її зменшує, зумовлюють висновок про відсутність універсального максимального і мінімального розміру неустойки, на який її може бути зменшено, що водночас вимагає, щоб цей розмір відповідав принципам верховенства права.

З огляду на викладене та враховуючи зазначені відповідачем причини несвоєчасного виконання зобов'язання за спірним договором, надаючи оцінку всім обставинам справи в їх сукупності, враховуючи інтереси обох сторін, виходячи із загальних засад, встановлених у статті 3 ЦК України, а саме: справедливості, добросовісності та розумності, колегія суддів дійшла висновку про наявність підстав для зменшення розміру пені, яка підлягає стягненню з відповідача, на 50%.

Постанова СхАГС від 19.12.2024 у справі №922/2349/24
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/124100647>

Докази подані на підтвердження розміру понесених стороною судових витрат були сформовані та наявні у позивача до ухвалення рішення суду першої інстанції, однак зміст поданої позивачем заяви про ухвалення додаткового рішення не містить обґрунтування поважних причин неподання ним доказів, що підтверджують розмір судових витрат до закінчення судових дебатів у справі.

Посилання позивача на погодинну ставку для визначення розміру гонорару відхиляється колегією суддів, з огляду на те, як зазначено вище, подані відповідачем до заяви документи були сформовані та в наявні у позивача задовго до ухвалення судом рішення у справі.

У випадку якщо сторона з поважних причин до закінчення судових дебатів не могла подати докази, що підтверджують розмір понесених нею судових витрат, та подає ці докази разом з відповідною заявою після прийняття рішення по суті позовних вимог, то така сторона повинна обґрунтувати поважність причин не подання таких доказів суду до закінчення судових дебатів у справі. У разі відсутності обґрунтування поважних причин чи їх неповажності суд відмовляє у задоволенні заяви про стягнення витрат (дані правові висновки викладено Верховним Судом у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у постанові від 10.01.2024 у справі № 285/5547/21, у постанові Верховного Суду у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду від 22.04.2024 у справі №346/2744/21).

З огляду на те, що частина перша статті 246 ЦПК України є аналогічною за змістом із частиною першою статті 221 ГПК України, суд апеляційної інстанції виходить з того, що зазначені правові висновки є релевантними до цієї справи.

Судом першої інстанції повинен надавати оцінку запереченням відповідача щодо відсутності поважних причин неподання позивачем суду договору та трьох актів до закінчення судових дебатів, оскільки вказані документи були складені задовго до останнього судового засідання у справі.

Враховуючи відсутність обґрунтування поважності причин неподання позивачем доказів, що підтверджують розмір судових витрат до закінчення судових дебатів у даній справі, у задоволенні заяви позивача про ухвалення додаткового рішення суду слід відмовляти.

У п.п.35,37-43,47,53 постанови від 26.05.2020 у справі №912/2385/18, ВП ВС у своєму аналізі застосування ст.ст.53,226 ГПК та ст.23 Закону України “Про прокуратуру” досліджувала ситуацію наявності і правильного визначення прокурором компетентного органу, який набуває статус позивача, щодо процедурного змісту дій з повідомлення такого органу про виявлені прокурором порушення для встановлення факту бездіяльності цього органу на підтвердження виникнення у прокурора субсидіарного права ініціювати позов. Тобто у ситуації, коли державний орган визначений прокурором правильно з огляду на його дійсну компетенції у спірних відносинах.

У розглядуваному випадку Позивач в принципі не мав повноважень ініціювати позов – тобто не є компетентним органом у розумінні ч.ч.4,5 ст.53 ГПК та ч.3 ст.23 Закону України “Про прокуратуру” - а тому обставина дотримання/недотримання передбачених ч.4 ст.24 Закону України “Про прокуратуру” процедурних аспектів представництва прокурора (своєчасне повідомлення про виявлене порушення і наявність наміру звернутися із позовом) жодною мірою не впливає на відсутність у Позивача права на позов у розумінні ч.2 ст.19 Конституції України.

Згідно усталеної практики ВС відображеної, зокрема, у постановях від 05.10.2021 №925/1214/19, від 16.02.2022 у справі №904/1407/21 від 19.05.2022 у справі №904/5558/20 та від 20.09.2023 у справі №910/1978/22, встановлення судом, що визначений прокурором позивач не є органом, уповноваженим державою на захист її інтересів у спірних правовідносинах, тобто відбулося звернення прокурора в інтересах неналежного права позивача, має процесуальним наслідком відмову в задоволенні відповідного позову.

Постанова СхАГС від 20.01.2025 у справі №922/1998/24
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/124515367>

Оскільки ГПК не встановлює конкретних критеріїв для оцінки дій позивача на предмет обґрунтованості/необґрунтованості, то таку оцінку слід проводити у кожній справі окремо, відповідно до встановлених обставин перебігу спірних відносин. Відповідно до приписів ст.ст.13,74 ГПК саме Відповідач мав довести, які саме необґрунтовані дії були вчинені у ході розгляду справи Позивачем, у чому вони полягали та яким саме чином підтверджується причинний зв'язок між такими діями і заявленим до відшкодування розміром судових витрат. Такий підхід узгоджується із правовою позицією, викладеною у постановках Верховного Суду (далі – ВС) від 18.06.2019 у справі №922/3787/17, від 24.03.2021 у справі №922/2157/20, від 19.04.2021 у справі №924/804/20.

ГПК не регулює питання валюти виконання обов'язку з відшкодування понесених іншою стороною судових витрат з оплати професійної правничої допомоги, що зумовлює застосовність згадуваних Апелянтом ст.ст.192, 524, 533 Цивільного кодексу України.

Відповідач зобов'язаний визначити, а суд встановити, на підставі яких законодавчих приписів у розумінні ч.3 ст.533 ЦК у правовідносинах між Відповідачем та Адвокатським бюро за договором про надання професійної правничої допомоги, або у процесуальних відносинах між Відповідачем та Позивачем (всі означені суб'єкти є резидентами України) має використовуватися у виконанні грошових зобов'язань іноземна валюта.

Апеляційний суд наголошує, що положення договору про надання професійної правничої допомоги повинно містити умови щодо валюти платежу, тоді як в акті виконаних робіт вартість наданих адвокатом послуг Відповідачеві визначена як у доларах США, так і у еквіваленті в гривнях за офіційним курсом НБУ, що зумовлює необхідність врахування позиції ВП ВС, викладеної у п.52 постанови від 11.09.2024 у справі №500/5194/16 про те, що у такому випадку гривня є єдиним засобом платежу незалежно від валюти зобов'язання, що виникло між резидентами України.

За змістом правової позиції, викладеної у п.40 постанови ВП ВС від 08.06.2021 у справі №202/791/14-ц, “якщо до вимог, заявлених до боржника, застосовується позовна давність, то вимог, заявлених до поручителя, вказаний строк обмежується строком поруки відповідно до ч.4 ст.559 ЦК”.

У постанові від 04.07.2023 у справі № 2-1268/11 ВП ВС сформульовано, у тому числі такі правові позиції:

- “Строк, передбачений частиною четвертою статті 559 ЦК України, є преклюзивним, тобто його закінчення є підставою для припинення поруки, а отже, і для відмови кредиторів в позові у разі звернення до суду. Цей строк не можна поновити, зупинити чи перервати. Суд зобов’язаний самостійно застосовувати положення про строк, передбачений вказаним приписом, на відміну від позовної давності, яка застосовується судом за заявою сторін”.
- “Тобто ні норма статті 257 ЦК України про загальну позовну давність, ні частини другої статті 258 цього Кодексу про спеціальну позовну давність не можуть бути застосовані до вимог, заявлених до поручителя, оскільки строк звернення з позовом до поручителя обмежується строком поруки відповідно до частини четвертої статті 559 ЦК України.

А тому і вимоги статей 263 та 264 ЦК України про зупинення та переривання перебігу позовної давності не можуть бути застосовані до вимог, заявлених кредитором до поручителів у судовому порядку.

Ні стаття 559, ні будь-які інші норми ЦК України не містять положень про можливість поновлення, зупинення чи переривання строку звернення з вимогами до поручителя.”

Таким чином, місцевий суд дійшов помилкового висновку про відмову у задоволенні позовних вимог до Відповідача через вплив позовної давності, оскільки відповідний інститут взагалі не підлягає застосуванню у правовідносинах поруки.

Предметом спору у цій справі є стягнення з відповідача пені за прострочення сплати штрафу, нарахованої на підставі частини п'ятої статті 56 Закону № 2210-III.

Верховний Суд ухвалив постанови від 30.10.2019 у справі № 904/3778/18 та від 23.05.2024 у справі № 909/932/23, якими касаційні скарги АМК задовольнив, ухвалені у справі судові рішення про відмову у задоволенні позову скасував, прийняв нові рішення про задоволення позову, навівши правовий висновок щодо застосування приписів абзаців 3-5 частини п'ятої статті 56 Закону № 2210-III, зміст якого полягає у такому:

"Відповідно до частин другої, третьої статті 56 Закону № 2210-III рішення та розпорядження органів Антимонопольного комітету України, голів його територіальних відділень є обов'язковими до виконання. Особа, на яку накладено штраф за рішенням органу Антимонопольного комітету України, сплачує його у двомісячний строк з дня одержання рішення про накладення штрафу.

Згідно з абзацами 1, 2 частини п'ятої статті 56 Закону № 2210-III за кожний день прострочення сплати штрафу стягується пеня у розмірі півтора відсотка від суми штрафу. Розмір пені не може перевищувати розміру штрафу, накладеного відповідним рішенням органу Антимонопольного комітету України. Нарахування пені припиняється з дня прийняття господарським судом рішення про стягнення відповідного штрафу.

Застосовуючи приписи статті 56 Закону № 2210-III, яка встановлює порядок виконання, зокрема, рішень АМКУ, судам необхідно враховувати, що абзацами 3-5 частини п'ятої зазначеної статті Закону передбачено зупинення нарахування пені на час розгляду чи перегляду господарським судом: справи про визнання недійсним рішення органу АМКУ про накладення штрафу; відповідного рішення (постанови) господарського суду.

Тривалість такого зупинення визначається виключно періодом, протягом якого судом фактично здійснювався розгляд чи перегляд справи.

Наприклад, у суді першої інстанції – з дня порушення провадження у справі до дня прийняття в ній рішення; у судах апеляційної та касаційної інстанцій – з дня прийняття апеляційної чи касаційної скарги до дня ухвалення відповідного судового рішення. В цей період не включається час знаходження матеріалів справи у суді, коли згадані розгляд чи перегляд не здійснювались.

Зазначеними вище положеннями статті 56 Закону № 2210-III передбачено лише переривання строку для нарахування пені через оскарження рішення суду у справі про визнання недійсним рішення органу АМК про накладення штрафу".

Крім того, у застосуванні абзаців третього - п'ятого частини п'ятої статті 56 Закону № 2210-III у спорах про стягнення пені у зв'язку з невиконанням рішень органів АМК існує стала та послідовна судова практика, викладена, зокрема у постановках Верховного Суду від 05.12.2024 у справі № 914/3789/23, від 23.05.2024 у справі № 909/932/23, від 16.06.2022 у справі № 917/530/21, від 23.01.2020 у справі № 910/4585/19, від 17.12.2019 у справі № 910/1548/19, від 11.11.2019 у справі № 911/9/19, від 31.10.2019 у справі № 904/3778/18, від 11.06.2019 №910/9272/18, від 04.07.2019 у справі № 910/14288/18, від 22.01.2019 у справі № 915/304/18, від 19.03.2019 у справі № 904/3536/18, від 27.11.2018 у справі № 910/4081/18.

Отже, за змістом частини четвертої статті 236 ГПК України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд має враховувати висновки щодо застосування норм права, викладені саме в постановках Верховного Суду.

Як свідчать матеріали справи, позивач подав заяву про залишення позову без розгляду не на стадії виконання судового рішення і не в процесі здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, а до початку розгляду справи по суті, тому згідно з положеннями абзацу 2 частини 2 статті 170 Господарського процесуального кодексу України на позивача не покладається обов'язок надати докази надсилання заяви про залишення позову без розгляду іншому учаснику справи на стадії закриття підготовчого засідання та переходу до розгляду справи по суті.

Таким чином, заява позивача відповідає вимогам пункту 5 частини 1 ст.226 Господарського процесуального кодексу України.

Право позивача на відмову від позову є абсолютним, тобто, не залежить від мотивів позивача чи волі сторін у справі.

За положеннями частини 4 ст.13 Господарського процесуального кодексу України кожна сторона несе ризик настання наслідків, пов'язаних із вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій.

За таких обставин, суд безпідставно не розглянув подану до Господарського суду Харківської області через підсистему “Електронний суд” до початку розгляду справи по суті заяву про залишення позову без розгляду, що, у свою чергу, призвело до безумовного порушення процесуального принципу рівності сторін.

У правових висновках, викладених у постанові Верховного Суду від 26 травня 2023 року у справі №905/77/21, зокрема, сформульовано уточнюючий, в співвідношенні з постановою Верховного Суду від 03 грудня 2021 року у справі №906/1061/20, висновок щодо застосування норм частини 3 статті 215, частин 1, 2 статті 216 ЦК України в подібних правовідносинах: “Позовна вимога про визнання недійсним договору є належним способом захисту, який передбачено законом.

Разом із тим позовна вимога про визнання виконаного/частково виконаного правочину недійсним може бути ефективним способом захисту цивільних прав лише в разі, якщо вона поєднується з позовною вимогою про застосування наслідків недійсності правочину, зокрема, про стягнення коштів на користь позивача, витребування майна з володіння відповідача.

Окреме заявлення позовної вимоги про визнання виконаного/частково виконаного договору недійсним без вимоги про застосування наслідків його недійсності не є ефективним способом захисту, бо не призводить до поновлення майнових прав позивача.

Суд першої інстанції обґрунтовано зазначив, що у даній справі позивачем також заявлені позовні вимоги лише про визнання виконаного договору недійсним без вимоги про застосування наслідків його недійсності, що, з урахуванням зазначеного висновку щодо застосування норм частини 3 статті 215, частин 1, 2 статті 216 ЦК України в подібних правовідносинах, не є ефективним способом захисту, оскільки не лише призводить до поновлення майнових прав позивача, а й навіть більше того – суттєво погіршить його становище, що в свою чергу, також, є самостійною підставою для відмови в позові.

Враховуючи викладене, місцевий господарський суд, ухвалюючи оскаржуване рішення, дійшов правильного висновку щодо відсутності достатніх правових підстав для задоволення позову.

Разом з цим, як на підставу для відмови в позові місцевим господарським судом було вказано лише на те, що позивачем у даній справі обрано неефективний спосіб захисту права, тоді як судом першої інстанції не було враховано, що позивачем також не доведено належними, допустимими, достовірними та досить вірогідними доказами факту недійсності спірного договору. Обставину недоведеності недійсності спірного договору було встановлено лише апеляційним господарським судом.

Заходи забезпечення позову, які прокурор просить вжити у цій справі, стосуються саме спірного у цій справі майна, а тому відповідають предмету позовних вимог, з якими прокурор звернувся до господарського суду (є співмірними із заявленими позовними вимогами).

Водночас, перебування спірного об'єкта нерухомого майна у власності відповідача-2 створює для відповідача безперешкодну можливість для передачі його у власність або в користування іншим особам, а також для зміни його призначення (з нежитлового на житлове тощо), поділу, виділу чи об'єднання тощо. Подальше відчуження, перереєстрація тощо об'єкта нерухомого майна до закінчення розгляду позову прокурора про витребування спірного об'єкта нерухомого майна призведе до неможливості виконати рішення суду (у разі задоволення позову) та захистити права в межах одного судового провадження без нових звернень до суду.

Отже, існує реальна загроза того, що невжиття запропонованих прокурором заходів забезпечення позову може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення про витребування майна з володіння відповідача-2 у разі задоволення такого позову.

Відтак, Східний апеляційний господарський суд вважає помилковими висновки суду першої інстанції про те, що прокуратурою не доведено, що невжиття визначених нею заходів забезпечення позову може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів, за захистом яких прокуратура звернулася до суду.

Арешт майна із заборобою вчиняти будь-які реєстраційні дії з цим майном - це тимчасовий захід накладення заборони на право розпоряджатися майном з метою його збереження. Водночас, при вжитті такого заходу власник майна не обмежується у правах володіння та користування своїм майном, та не позбавляється їх. Тобто, обраний вид забезпечення позову не призведе до не виправданого обмеження майнових прав відповідача, оскільки майно фактично перебуває у володінні власника, а обмежується лише можливість розпоряджатися ним.

За висновками суду апеляційної інстанції, обраний прокурором захід забезпечення позову не перешкоджає господарській діяльності відповідача, а також не порушує права інших осіб, а лише запроваджує тимчасові обмеження, існування яких дозволяє створити належні умови для виконання рішення суду у разі задоволення позовних вимог. У судовому засіданні Східного апеляційного господарського суду представник відповідача підтвердив, що у спірних нежитлових приміщеннях діяльність товариством не здійснюється.

Умовою застосування заходів забезпечення позову за вимогами майнового характеру є достатньо обґрунтоване припущення, що майно (у тому числі грошові суми, цінні папери тощо), яке є у відповідача на момент пред'явлення позову до нього, може зникнути, зменшитись за кількістю або погіршитись за якістю на момент виконання рішення. Подібний висновок викладений у постанові Верховного Суду у складі суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 03.03.2023 у справі №905/448/22 та у постановях Верховного Суду від 29.02.2024 у справі №902/611/22, від 30.10.2023 у справі №922/1583/23, від 26.09.2023 у справі №911/1518/22.

Східний апеляційний господарський суд зазначає, що у випадку подання позову про витребування майна, можливість відповідача відчужити майно, яке знаходиться у його власності, є беззаперечною, що в майбутньому утруднить виконання судового рішення, якщо таке буде ухвалене на користь позивача. За таких умов вимога надання доказів щодо очевидних речей (доведення нічим не обмеженого права відповідача в будь-який момент розпорядитися своїм майном) свідчить про застосування судом завищеного або навіть заздалегідь недосяжного стандарту доказування, що порушує баланс інтересів сторін. Подібний висновок викладений у постанові Верховного Суду у складі суддів об'єднаної палати Касаційного господарського суду від 03.03.2023 у справі №905/448/22, на яку обґрунтовано посилається апелянт, а також у постановях Верховного Суду від 21.03.2024 у справі №910/15328/23, від 14.05.2024 у справі №924/1351/20 (924/1227/23).

Запропоновані прокурором заходи забезпечення позову відповідають вимогам процесуального законодавства щодо розумності, обґрунтованості, адекватності, збалансованості інтересів сторін, наявності зв'язку між конкретним заходом забезпечення позову і предметом позовної вимоги, доведеності обставин щодо ймовірності утруднення виконання або невиконання рішення господарського суду в разі невжиття таких заходів, що є підставою для задоволення заяви прокурора та вжиття заходів забезпечення позову.

